

УДК 351.745.7

Сухачов Олексій Олександрович –
начальник відділу Департаменту контр-
розвідувального захисту економіки дер-
жави Служби безпеки України, кандидат
юридичних наук,

Сухарада Іван Олександрович –
начальник сектору Департаменту контр-
розвідувального захисту економіки дер-
жави Служби безпеки України

Оперативно-розшукова характеристика злочинів у сфері банківського кредитування

У статті розкриваються основні елементи оперативно-розшукової характеристики злочинів у сфері банківського кредитування.

Ключові слова: злочини, банківське кредитування, оперативно-розшукова характеристика.

Боротьба зі злочинністю у сфері банківського кредитування, яка здебільшого має організований, професійний характер, потребує удосконалення форм і методів, для розробки яких важливе значення має розуміння як науковцями, так і практичними працівниками поняття та основних елементів їх оперативно-розшукової характеристики, що є одним із дискусійних питань, що негативно впливає не лише на наукові дослідження у цій сфері, а й правозастосовний процес.

Уточнення поняття оперативно-розшукової характеристики злочинів у сфері банківського кредитування сприятиме підвищенню ефективності використання оперативно-розшукових сил, форм, методів і засобів у боротьбі з даним видом злочинів, удосконаленню організаційно-тактичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності (далі ОРД) у сфері банківського кредитування. Особливість оперативно-розшукової характеристики злочинів обумовлена специфікою завдань ОРД, вирішення яких забезпечується використанням відповідних сил, форм, методів і засобів.

Як явище об'єктивної дійсності (як об'єкт пізнання), злочин характеризується (описується) різними науками кримінального циклу. Власні характеристики злочинів розроблені кримінальним правом (кримінально-правова характеристика злочину), кримінологією (кримінологічна характеристика злочину), криміналістикою (криміналістична характеристика злочину).

Різні аспекти поняття оперативно-розшукової характеристики злочинів, що властива саме цій науці, розглядали К. В. Антонов, В. М. Аتماжитов, Б. І. Бараненко, І. І. Басецький, Д. В. Гребельський, Е. О. Дідоренко, О. Ф. Долженков, І. П. Козаченко, Є. Д. Лук'янчиков, Д. Й. Никифорчук, Ю. Ю. Орлов, В. Л. Ортинський, М. А. Погорецький, В. Д. Пчолкін, В. Г. Самойлов, О. П. Снігерьев, В. П. Шеломенцев та ін.

Порівняльний аналіз наукових праць за цим напрямом свідчить про те, що низка дослідників (О. І. Адамюк, Є. Д. Лук'янчиков, А. М. Тарсуков, Ю. М. Худяков, А. М. Шиенок та ін.) [1–5] характеристику злочинів у теорії ОРД розглядають як “оперативно-тактичну”, наголошуючи при цьому, що сукупність ознак злочинів певного виду, що обумовлює поняття тактичних заходів боротьби з ними, вимагає застосування саме оперативно-тактичних прийомів розкриття цих злочинів. У цьому контексті В. Г. Самойлов розглядає характеристику злочинів як елемент оперативно-розшукової ситуації [6, С. 25].

Тобто, використання терміну “оперативно-тактична характеристика злочину”, вказує на те, що розгляд елементів характеристики злочину здійснюється лише з позицій оперативно-розшукової тактики. Проте, оперативно-розшукова тактика є лише окремою складовою теорії ОРД, а тому зводити характеристику злочину в ОРД лише до оперативно-розшукової тактики є необґрунтованим.

Характеристика злочинів у теорії ОРД, на думку дослідників, повинна розглядатися саме з позиції предмета цієї науки, а також з позиції ефективного вирішення завдань ОРД, тому таку характеристику слід визначити як оперативно-розшукову [7, С. 967–968].

Термін “характеризувати” тлумачиться як визначати або описувати якісь риси, особливості кого- або чого-небудь [8, С. 916]; дати (надавати) характеристику кому-, чому-небудь; виявити (виявляти) чию-небудь характерну рису, особливість [9, С. 796]; надавати характеристику; визначати відмітні ознаки [10, С. 546]; описувати, визначати якісь риси, особливості кого-, чого-небудь [11, С. 684].

Тобто, характеристика певного явища є результатом дії за значенням характеризувати (надавати характеристику), тобто виявляти, визначати, описувати відмітні своєрідні властивості, особливості, риси, ознаки цього явища. Характеристика (опис) як систематизоване викладення відомостей про властивості (істотні ознаки) певного об'єкта пі-

знання використовується з метою відтворення у свідомості суб'єкта пізнання докладного уявлення про цей об'єкт (його образ, інформаційну модель тощо).

У теорії ОРД, як доводить Є. Д. Лук'янчиков, при визначенні поняття характеристики злочинів висвітлюються ті сторони, ознаки та риси злочину, які не одержали відображення в інших характеристиках [2, С. 189].

Аналізуючи ознаки злочину в теорії ОРД, В. Д. Пчолкін вказує на їх розвідувально-пошуковий характер [12, С. 75]. В. Д. Ларичев використовує при цьому термін “оперативно значимі ознаки злочину”, що проявляються в особливостях об'єкта злочинного посягання, способах учинення злочину, механізмі слідоутворення, а також особистісних даних суб'єкта злочину [13, С. 16].

При визначенні поняття оперативно-розшукової характеристики злочинів у сфері банківського кредитування слід відзначити її призначення. Вважається, що оперативно-розшукова характеристика використовується для: надання наочного уявлення про те, які можуть бути здійснені оперативно-розшукові заходи і для чого тощо [13, С. 15]; розробки основних методичних і тактичних прийомів виявлення та розкриття злочинів [13, С. 16]; з'ясування умов, що сприяли підготовці, вчиненню злочину або переховуванню злочинця від слідства та суду [5, С. 25]; створення умов (засад) для розроблення рекомендацій, застосування яких сприяє більш ефективній боротьбі зі злочинністю [3, С. 62]; вироблення рекомендацій, спрямованих на прийняття ефективних управлінських та оперативно-тактичних рішень [5 С. 7; 14, С. 27].

Тобто, призначенням оперативно-розшукової характеристики злочинів у сфері банківського кредитування можна визначити забезпечення ефективного вирішення завдань ОРД у цій сфері, яке полягає у:

- наданні суб'єкту ОРД наочного уявлення про ознаки злочину в сфері банківського кредитування як об'єкти пошуку і фіксації при здійсненні ОРД;

- створенні інформаційної основи (інформаційної моделі злочинів) для аналізу злочинів у сфері банківського кредитування з позиції ефективного застосування сил, методів і засобів ОРД у боротьбі з ними;

- використанні та розробленні рекомендацій з пошуку й фіксації фактичних даних про злочини у сфері банківського кредитування.

Оперативно-розшукова характеристика у сфері банківського кредитування являє собою систематизовану сукупність відомостей про властивості об'єкта пізнання (декількох подібних видів, окремого виду або різновиду злочинів), істотних для наукового й практичного вирішення проблеми виявлення, попередження та розкриття злочинів певного виду засобами та методами ОРД, що у цілому спрямовано на під-

вищення ефективності ОРД і кримінального судочинства та реалізацію кримінально-правової політики держави.

Узагальнюючи вищезазначене, оперативно-розшукову характеристику злочинів у сфері банківського кредитування можна визначити як систему відомостей про оперативно значимі ознаки злочинів даного виду, що забезпечує уявлення про їх типові риси та особливості як об'єктів пошуку і фіксації при здійсненні ОРД, пошукові ознаки елементів складу злочинів у сфері банківського кредитування, типові джерела отримання інформації про ці злочини, особливості фіксації фактичних даних про них, а також як інформаційну основу, що сприяє вибору найбільш ефективних сил, методів і засобів ОРД для здійснення пошуку і фіксації фактичних даних про злочини у сфері банківського кредитування та розробленню науково-обґрунтованих рекомендацій з пошуку й фіксації фактичних даних про ці злочини.

Водночас оперативно-розшукову характеристику злочинів у сфері банківського кредитування можна розглядати і як процес пізнання оперативно значимих ознак злочинів та фіксації його результатів, і як сукупність методів (приймів) аналітичного пошуку з виявлення та визначення ще невідомих відомостей про оперативно значимі ознаки злочинів у сфері банківського кредитування на основі наявних відомостей про них.

При визначенні змісту характеристики злочинів з позиції ОРД Ю. М. Худяков виділяв п'ять елементів: характеристику злочину та його суспільної небезпеки; характеристику способу готування до злочину; характеристику способу вчинення злочину; характеристику особи злочинця; характеристику поведінки злочинця після вчинення злочину [4, С. 46]. О. Ф. Долженков до змісту цієї характеристики відносить відомості про: стан динаміки, структуру й специфіку злочинів; особливості показників виявленої групової злочинності; дані, які відображають характеристику способів учинення злочинів [15, С. 202].

В. Д. Ларичев в основу побудови логіки оперативно-розшукової характеристики злочинів і виділення оперативно значимих ознак (елементів) покладає механізм учинення злочинів, що враховує як, яким чином ці дії можуть бути виявлені з використанням оперативно-пошукових заходів. На його думку, основними елементами оперативно-розшукової характеристики економічних злочинів є:

– найбільш типовий перелік осіб, обізнаних про протиправні дії злочинця (ів), здатних вказати на осіб, обізнаних про них, які перебувають у близьких стосунках з підозрюваним у вчиненні злочину, відомості про осіб, які найбільш часто виступають у якості лжесвідків, та ін.;

– найбільш типовий перелік документів, що часто підробляються, виправляються, незаконно видаються і т. ін., на підставі чого оперативний працівник може дати завдання агентурі, довіреним особам на

встановлення, хто має доступ до цих документів, зняти копії цих документів або негласно їх вилучити та надати оперативному працівникові для ознайомлення і т. ін.;

– відомості про предмет злочинного посягання (наприклад, дорогоцінні метали, об'єкти інтелектуальної власності та ін.), місце їх знаходження, збуту, вилучення, транспортні засоби, на яких вони перевозяться, та ін.;

– дані про особистість злочинця, його посадове положення, використання можливостей цього положення для вчинення злочину, можливості залучення до вчинення злочину підлеглих по службі осіб та впливу на них при виявленні злочинів з метою дачі неправдивих свідчень, знання специфіки проведення господарських операцій, взаємин між членами злочинної групи, а також з іншими особами, місця їх спілкування, спільного відпочинку, відвідування розважальних місць і т. ін.;

– інші дані, що характеризують протиправні діяння [13, С. 14–16].

До елементів оперативно-розшукової характеристики злочинів, обумовлених специфікою завдань та особливостями здійснення ОРД, М. А. Погорецький та В. П. Шеломенцев відносять відомості про: ознаки злочинів з позиції вирішення завдань ОРД як об'єктів пошуку і фіксації з використанням сил, методів і засобів ОРД; пошукові ознаки елементів складу злочинів; типові джерела отримання інформації про злочини; особливості фіксації фактичних даних про ці злочини за допомогою сил, методів і засобів ОРД [7, С. 967–968].

До елементів оперативно-розшукової характеристики злочинів відносять відомості про оперативно значимі ознаки злочину, тобто такі, що не одержали відображення в інших характеристиках злочинів (кримінально-правовій, кримінологічній, криміналістичній), і які розглядаються з позицій ефективного використання оперативно-розшукових сил, форм, методів і засобів у боротьбі зі злочинністю, мають розвідувально-пошуковий характер, а також використовуються для розробки рекомендацій з пошуку й фіксації фактичних даних про злочини силами, методами та засобами ОРД.

У теорії ОРД зазначається, що елементи оперативно-розшукової характеристики злочину знаходяться у певному співвідношенні з оперативно-розшуковими заходами [13, С. 15].

При цьому, визначення ознак злочинів як об'єктів пошуку і фіксації при здійсненні ОРД має важливе значення через те, що при застосуванні оперативно-розшукових заходів працівники оперативних підрозділів зобов'язані враховувати їх відповідність ступеню суспільної небезпеки злочинних посягань і загрози інтересам суспільства й держави.

Особлива увага приділяється наявності ознак тяжкого або особливо тяжкого злочину. Від визначення ступеню тяжкості злочину, фактичні дані про який можуть бути об'єктом пошуку і фіксації при здійс-

ненні ОРД, залежить перелік дозволених до застосування оперативно-розшукових заходів [16].

Так, відповідно до Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” [17] візуальне спостереження може проводитися з метою встановлення даних про особу та про її зв’язки у разі, коли є факти, які підтверджують, що нею готується або вчинено тяжкий злочин, для отримання відомостей, які вказують на ознаки такого злочину, а також для забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, членів їх сімей і близьких родичів цих осіб. Крім того, оперативно-розшукові заходи, пов’язані з тимчасовим обмеженням прав людини, проводяться з метою запобігання тяжким або особливо тяжким злочинам, їх припинення і розкриття, розшуку осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання або безвісти зникли, захисту життя, здоров’я, житла і майна працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, припинення розвідувально-підкривної діяльності проти України.

Пошукові ознаки елементів складу злочинів у сфері банківсько-го кредитування є для суб’єкта ОРД певними підказками (орієнтиром) при здійсненні пошуку фактичних даних про ці злочини.

Під пошуковими ознаками елементів складу злочинів слід розуміти відомості про зміни у середовищі, викликані подією певного злочину, та явищами, пов’язаними із його вчиненням. Пошукові ознаки елементів складу злочинів прямо чи опосередковано вказують на наявність або можливість знаходження (виявлення) у певному місці (середовищі) тих чи інших фактичних ознак певного злочину [7, С. 967–968].

Інформація про фактичні дані не може існувати сама по собі без відповідного джерела. Під типовими джерелами отримання інформації про злочини, як елемента оперативно-розшукової характеристики злочинів, розуміються матеріальні об’єкти, пов’язані з обставинами злочинної події, та містять про них оперативно значиму інформацію. Джерело інформації про злочини, як правило, породжується процесом відображення події злочину в матеріальному середовищі, під час якого відбувається відтворення (перенесення) властивостей злочину на матеріальні об’єкти – речі та свідомість людей. До зазначених джерел можна віднести відомості про типові речі з ознаками злочину (предмети злочину, знаряддя, засоби тощо), місця знаходження слідів злочинів у певному середовищі, типовий перелік осіб, обізнаних про протиправні дії злочинців, здатних вказати на осіб, обізнаних про них, які перебувають у близьких стосунках з підозрюваним у вчиненні злочину, тощо.

Аналіз змісту оперативно-розшукової характеристики злочинів у сфері банківського кредитування, на нашу думку, повинен забезпечити суб'єктові ОРД уявлення про те:

- що саме є об'єктом ОРД у протидії злочинам у сфері банківського кредитування (відомості про ознаки злочинів цього виду як об'єкти пошуку і фіксації при здійсненні ОРД);

- за якими ознаками здійснювати пошук фактичних даних про злочини у сфері банківського кредитування (відомості про пошукові ознаки злочинів у сфері банківського кредитування);

- де здійснювати пошук фактичних даних про злочини у сфері банківського кредитування (відомості про типові джерела отримання інформації про злочини цього виду);

- яким чином фіксувати отримані фактичні дані про злочини у сфері банківського кредитування (відомості про особливості фіксації фактичних даних про злочини цього виду).

Аналіз вищезазначеного дозволяє віднести до складу оперативно-розшукової характеристики злочинів у сфері банківського кредитування такі елементи, як відомості про:

- суспільну небезпечність злочинів у сфері банківського кредитування;

- предмет злочинного посягання та пошукові ознаки злочинів у сфері банківського кредитування;

- середовище вчинення такого злочину, особливості слідоутворення у ньому та специфіку фіксації слідів;

- способи готування до злочинів у сфері банківського кредитування та їх пошукові ознаки;

- способи вчинення злочинів у сфері банківського кредитування, їх пошукові ознаки та специфіку фіксації злочинних дій;

- способи приховання слідів злочинів у сфері банківського кредитування (маскування злочинних дій) та їх пошукові ознаки;

- типові знаряддя (засоби) вчинення злочинів у сфері банківського кредитування та їх пошукові ознаки;

- типові обставини вчинення злочинів у сфері банківського кредитування: місце, час, обстановку;

- сліди злочинів у сфері банківського кредитування, їх пошукові ознаки та специфіку фіксації;

- типові джерела інформації про злочини у сфері банківського кредитування;

- особу злочинця у сфері банківського кредитування та його пошукові ознаки (зовнішні ознаки, психологічний портрет, особливості поведінки при готуванні, вчиненні злочину, а також після його вчинен-

ня тощо), типову мотивацію злочинної поведінки, чинники, що мали вплив на формування злочинної мети;

– склад і схему взаємозв'язків у злочинній групі; розподіл ролей між співучасниками тощо;

– типові наслідки злочинів у сфері банківського кредитування.

Водночас, кожний з елементів системи оперативно-розшукової характеристики злочинів у сфері банківського кредитування пов'язаний з іншими елементами прямо чи опосередковано, а також може взаємовпливати один на одного.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що в основу оперативно-розшукової характеристики зловживань у сфері банківського кредитування необхідно покласти кримінально-правові аспекти певних складів злочинів. Це обумовлюється, насамперед, тим, що процес оперативно-го документування передбачає фіксацію фактів, які підтверджують наявність у діяч особа та наслідках таких дій елементів складу злочину, передбаченого КК України.

Список використаних джерел

1. Адамюк О. И. Содержание и теоретико-прикладные аспекты оперативно-тактической характеристики преступлений / О. И. Адамюк // Проблемы повышения эффективности первоначального этапа расследования преступлений. – Мн., 1999. – С. 36–42.

2. Лукьянчиков Е. Д. О соотношении криминалистической и оперативно-тактической характеристик преступления / Е. Д. Лукьянчиков // Вісник ЛАВС МВС України. – 2003. – № 2. – С. 185–193.

3. Тарсуков А. М. Анализ теоретического подхода к выработке понятия “оперативно-тактическая характеристика” в теории оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел / А. М. Тарсуков, В. П. Шиенок // Актуальные вопросы получения оценки и использования информации в оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел : межвуз. сб. науч. трудов. – К., 1986. – С. 54–63.

4. Худяков Ю. М. Значение и содержание оперативно-тактической характеристики раскрытия преступлений отдельных видов / Ю. М. Худяков // Проблемы совершенствования деятельности аппаратов милиции и криминалистических подразделений. – М., 1979. – Вып. 2. – С. 46–48.

5. Шиенок В. П. Оперативно-розыскная тактика раскрытия умышленных убийств / В. П. Шиенок. – Мн., 1989. – 105 с.

6. Самойлов В. Г. Оперативно-розыскная тактика органов внутренних дел / В. Г. Самойлов. – М., 1984. – 97 с.

7. Погорельский М. А. Тактика (оперативно-розшукова тактика) / М. А. Погорельский, В. П. Шеломенцев // Міжнародна поліцейська енциклопедія : [у 10 т.] / відп. редактори : В. В. Коваленко, Є. В. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – К. : Атіка, 2010. – Т. VI : Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). – С. 967–968.

8. Дубічинський В. В. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів / [за заг. ред. д-ра філол. наук проф. В. В. Дубічинського]. – Х. : Школа, 2006. – 1008 с.

9. Обнорський С. П. Словарь русского языка: 52 000 слов / [сост. С. И. Ожегов] ; под общ. ред. С. П. Обнорского. – [3-е изд.]. – М. : Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1953. – 848 с.

10. Спиркин А. Г. Словарь иностранных слов / под ред. А. Г. Спиркина, д-ра философ. наук И. А. Акчурина, д-ра философ. наук Р. С. Карпинской. – [11-е изд. стереотип.]. – М. : Рус. яз., 1984. – 608 с.

11. Новий тлумачний словник української мови : [у 3-х т.]. – К. : Аконіт, 2003. – Т. 3. – 862 с.

12. Пчолкін В. Д. Поняття характеристики злочинів у теорії оперативно-розшукової діяльності / В. Д. Пчолкін // Вісник ЛАВС МВС ім. 10-річчя незалежності України. Методологічні проблеми теорії та практики оперативно-розшукової діяльності в сучасних умовах. – 2004. – Спец. вип. № 2. – Ч. 1. – С. 67–76.

13. Ларичев В. Д. Оперативно-розыскная характеристика экономических преступлений: понятие и содержание / В. Д. Ларичев // Оперативник (сыщик). – 2009. – № 1 (18). – С. 11–16.

14. Басецкий И. И. Словарь оперативно-розыскной терминологии / И. И. Басецкий, Г. Н. Кабанов, В. П. Шиенок. – Мн. : Акад. МВД РБ, 1993. – 45 с.

15. Долженков О. Ф. Инфраструктура організованої економічної злочинності / О. Ф. Долженков. – Одеса : НДРВВ ОЮІ НУВС, 2002. – 254 с.

16. Данилова Н. А. Методика расследования преступлений в сфере банковской деятельности: вопросы теории и практики : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора юрид. наук : спец. 12.00.09 “Уголовный процесс и криминалистики ; судебная экспертиза” / Н. А. Данилова. – СПб., 2006. – 20 с.

17. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

В статье раскрываются основные элементы оперативно-розыскной характеристики преступлений в сфере банковского кредитования.

The article deals with the basic elements of operative-investigative characteristic of crimes in the bank crediting sphere.

Стаття надійшла до редакції журналу 12 листопада 2012 року.